[1]מעמך [א]זה לקט שכחה ופאה [ב]*יש יד לצדקה או אין יד לצדקה היכי דמי אילימא דאמר הדין זוזא לצדקה והדין נמי ההוא צדקה עצמה היא אלא כגון דאמר הדין ולא אמר נמי מאי הדין נמי צדקה קאמר או דלמא [מאי] והדין (נמי) לנפקותא בעלמא קאמר ודבורא הוא דלא אסקיה מי אמרינן כיון דאיתקש לקרבנות דכתיב [2]בפיך [ג]זו צדקה מה קרבנות יש להן יד [ד]אף צדקה יש לה יד או דלמא לבל תאחר הוא דאיתקש [ה]יש יד להפקר או דלמא אין יד להפקר היינו צדקה אם תמצא לומר קאמר אם תמצא לומר יש יד לצדקה [ו]דאין היקש למחצה הפקר מי אמרינן היינו צדקה או דלמא שאני צדקה דצדקה לא חזיא אלא לעניים אבל הפקר [ז]בין לעניים בין לעשירים בעי רבינא יש יד לבית הכסא או לא היכי דמי אילימא דאמר הדין ביתא ליהוי בית הכסא והדין נמי ההוא בית הכסא נמי הוה אלא כגון דאמר והדין ולא אמר נמי מאי הדין נמי בית הכסא או דלמא מאי והדין לתשמישא בעלמא קאמר מכלל דפשיטא ליה לרבינא דיש זימון לבית הכסא והא מיבעיא ליה לרבינא [ח]הזמינו לבית הכסא מהו [א] [ט]הזמינו לבית המרחץ מהו זימון מועיל או אין זימון מועיל רבינא חדא מגו חדא קמיבעיא ליה זימון מועיל או אין זימון מועיל את"ל [י]יש זימון יש יד או אין יד (א) [כ]תיבעי ליה: מנודה אני לך וכו': אמר אביי מודה ר"ע לענין מלקות שאינו לוקה דאם כן ניתני ר' עקיבא מחמיר אמר רב פפא בנדינא מינך דכולי עלמא לא פליגי דאסור משמתנא מינך לכולי עלמא שרי במאי פליגי במנודה

רש"י

מעמך. כי דרוש ידרשנו ה' אלהיך מעמך: **לנפקותא בעלמא.** כלומר והדין זוז אמר ליהוי לי להוצאה ודבורא הוא דלא אסקיה דלא גמר דיבורו (ב) לאמר עלי לנפקותא: **דכתיב בפיך.** כאשר דברת בפיך (ג) ילא מפי לצדקה (ישעיה מה): **או דלמא שאני לצדקה.** להכי [ו]אית לה יד דלא חזיא אלא לעניים אבל הפקר דהא נמי אפי' לעשירים חזי מי אמרת דיש להן יד: **יש יד לבית הכסא.** היכא דלא אמר בפירוש דלהוי בית הכסא מי הוי הזמנה ואסור להתפלל בו: **חדא מגו חדא קא מיבעיא ליה.** מגו דקא מיבעיא ליה אי זימון מועיל בעי נמי אי אית ליה יד או לא: (ד)**מנודה אני לך.** [ה]כלומר כמנודה שאסור להנותו כך אהא אסור ליהנות ממך: **ר' עקיבא היה** [ט]**חוכך בזה להחמיר.** כאדם שמתחכך אילך ואילך כך איהו לא נכריך ליה שיהא ודאי אסור: **לענין מלקות.** שאם עבר אינו לוקה כל כך ודאי לא היה מחמיר: **בנדינא ממך.** דמשמע בפירוש אהא מנודה לך דהיינו ודאי לכולי עלמא אסור: שמתא אינו כל כך כנידוי:

קסבר

ר"ן

אא"ל יש יד לצדקה. משום דכיון דאתקש אע"ג דלא כתיבא בהדיא אין היקש למחצה: **הפקר מאי מי אמרינן היינו לצדקה או לא.** והאי דלא מספקא לן אי יש יד לשבועה או לא משום דבהדיא איתקש כי ידור נדר או השבע שבועה[י] והיינו דתנן (לקמן ט.) כנדרי רשעים נדר בנזיר בקרבן ובשבועה אלמא יש יד לשבועה: **יש יד לבית הכסא.** שיהא אסור לקרות בו ק"ש: **חדא מגו חדא קמיבעיא ליה.** כלומר את"ל יש זמון יש יד או אין יד: **ולענין הלכה.** בקדושין נקיטינן לחומרא דיש יד דכיון דבעיין לא אפשיטא הוה ליה ספיקא דאורייתא ולחומרא. ובפאה ולצדקה כתב הרשב"א ז"ל נמי דאזלינן לחומרא כיון דסלקו בתיקו וכן כתב הרמב"ן ז"ל בהלכותיו דבעיין דלצדקה לא אפשיטא בהדיא וסוגיין דיש יד לצדקה וקיימא לן נמי דכל תיקו דאיסורא לחומרא ומאי דאמר ז"ל דסוגיין *דיש יד לצדקה היינו משום דקאמרינן אם תמצא לומר יש יד לצדקה וזה אפשר הוא על דרך הרמב"ם ז"ל שפוסק בכל מקום כאם תמצא לומר. אבל במאי דקאמר דקיימא לן נמי דכל תיקו דאיסורא לחומרא ונראה שהסכים גם כן לזה הרשב"א ז"ל ותמהני עליהן שהרי סוגיא מפורשת היא בסוף פרק הזרוע והלחיים (חולין דף קלד.) שספק ממון עניים הרי הוא ספק ממון דאזלינן ביה לקולא לנתבע מדמקשינן התם אמתני' דגר שנתגייר והיה לו פרה נשחטת וכו' תנן ספק ממון פטור אלמא ספיקא לקולא ורמינהו חורי נמלים שבתוך הקמה וכו' ואיצטריך לשנויי הכא פרה בחזקת פטורה קיימא קמה בחזקת חיוב קיימא אלמא טעמא דבחזקת חיוב קיימא הא לאו הכי ספק פטור ואם איתא דספק ממון עניים הוה ליה ספיקא דאיסורא למה לי לשנויי הכי. ועוד דהתם נמי אקשי ליה אביי והרי עיסה דבחזקת פטורה ותנן גר שנתגייר וכו' ספק חייב ואמר ליה ספק איסורא לחומרא ספק ממונא לקולא ואם איתא דספק עניים מקרי ספק איסורא בההוא פירוקא גופיה הוה מצי לשנויי ליה הא דאקשי מחורי נמלים אמתני'. ועוד דאמרינן התם בפ"ק דיומא (דף ח:) תנן התם הנחתומין לא חייבו אותם להפריש אלא כדי תרומת מעשר וחלה ואקשינן בשלמא תרומה גדולה דתניא וכו' מעשר ראשון ומעשר עני המוציא מחבירו עליו הראיה כלומר דליכא ספיקא דאיסורא אלא דממונא וממונא המוציא מחבירו עליו הראיה אלא מעשר שני נפרשוה ונסקוה וניכלוה בירושלים ואם איתא דספק עניים ספיקא דאיסורא הוא כי היכי דקשיא ליה מעשר שני תקשי ליה נמי מעשר עני אלא ודאי ספיקא דממון עניים לא מקרי ספיקא דאיסורא אלא ספיקא דממונא ולקולא ולפיכך איני מתחוור בדבריהם ז"ל בזה. וגבי הפקר אין ספק דהוה ליה ספיקא [דממון] ולקולא ואין יד. וכן נמי גבי בית הכסא דאפי' אם תמצא לומר זימון מועיל לא מהני אלא מדרבנן והוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא: [כ]**מנודה אני לך ר' עקיבא חוכך בזה להחמיר.** חוכך כאדם שהוא מסופק בדבר ומתחכך בעצמו מפני שאינו יכול לבררו. אי נמי מלשון חיך (איוב יב) כלומר שהיה מטעים לחכו להחמיר: **מודה היה ר"ע לענין מלקות שאינו לוקה.** דהא מספיקא הוא שהיה מחמיר ולא שהיה הדבר ברור לו. ומיהו שמעינן *דידות נמי למלקות איתרבו דאי לא מאי מודה ר"ע פשיטא: **נדינא מינך דכ"ע אסור.** כלומר אסור ולוקה. ומיהו דוקא כדאמר שאני אוכל לך כדאמר שמואל לעיל (דף ד:) גבי מופרשני מרוחקני בכולן עד שיאמר שאני אוכל לך וכו' ובנדינא נמי דכותייהו שהוא לשון הרחקה: **משמיתנא מינך דכ"ע שרי.** דאפילו אמר שאני אוכל לך איסורא נמי ליכא שאין זה לשון נדר אלא לשון שמתא. והיינו נמי דבעובדא דההוא גברא (ע"ב) דאמר משמיתנא מנכסי אמרינן ופליגא דרב חסדא אע"ג דמנכסי הוי מוכיח [כאילו אמר] שאני אוכל לך: **במאי פליגי במנודה [אני לך].** כלומר ואמר נמי שאני אוכל לך. דהאי לישנא דמנודה משמע הכי ומשמע הכי ר"ע סבר לישנא דנדויא הוא כלומר שאף הוא לשון ריחוק והכל כמופרשני מרוחקני כדמתרגמינן והדוה בנדתה (ויקרא טו) וסאובתה ברחוקה הלכך אסור ורבנן סברי לישנא דמשמתא הוא שלשון בני אדם לאמרו על נדוי בלבד: [ל]**אלמא קסבר במשמתנא פליגי.** דסבירא ליה דטעמא דר"ע דכיון דשוי נפשיה בהדיה כמשומת לאסור הנאה בא שכן פורשין מן המשומת והמנודה: **ולענין הלכה** לא קיימא לן כר' עקיבא מדאמרינן דלית דחש לה ועוד דקיימא לן הלכה כר' עקיבא מחבירו (עירובין מו:) ולא מחביריו. הלכך נדינא ממך שאני אוכל לך אסור ולוקה. נדינא מינך בלחוד שרי. מנודה אני לך שאני אוכל לך נמי שרי ואין צריך לומר משמתנא מינך שאני אוכל לך. וכן פסק הרמב"ן ז"ל בהלכותיו ולא נתבררו בזה דברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"א מהל' נדרים: ירושלמי (פ"א ה"א) ר' עקיבא היה חוכך בזה להחמיר ליסר את כל נכסיו כמה דתימר יחרם כל רכושו והוא יבדל וכו' (עזרא י) מה עבדין ליה רבנן חומר הוא כנדוי ב"ד. ומסתברא לי דהך ירושלמי לא שייך כלל בהדי גמרא דילן טעמא דירושלמי הוא לומר שכיון שעשה עצמו כמנודה אסור ובגמרא דילן משום הרחקה אתינן לה ולא משום נדוי דאי לא תימא הכי היכי אמרינן משמיתנא מינך לכ"ע שרי אלא ודאי כדאמרן. מיהו כתב הרב ר' ברוך בר שמואל בפירושיו דמהא שמעינן בהדיא דמנודה שנדוהו ב"ד אסור ליהנות מנכסיו אבל נדהו הדיוט מותר והיינו עובדא דהאי דאמר משמיתנא מנכסיה דשרייה רב חסדא. ואין דין זה מחוור דהא קיימא לן בפרק ואלו מגלחין (מ"ק דף טו:) מנודה שונה ושונין לו נשכר ונשכרין עמו אלמא אין נכסיו אסורין אלא ודאי חרם של ב"ד הגדול שאני דאלים טפי אבל בחרם ב"ד בעלמא לא מיתסרי נכסייהו:

נדהו

מסורת הש"ס

א) ר"ה ה., ב) גי' הרא"ש בפסקיו בעי רבא, ג) [ר"ה ו.], ד) [כריתות כג:], ה) כריתות ט. שבת י., ו) [עי' תוס' שבת י: ד"ה שאני], ז) פ"א אין לה, ח) [עי' בפרש"י במשנה ב.], ט) [עי' פרש"י שם], י) [במדבר ל], כ) [עיין למשנה לעיל ב.], ל) שייך לע"ב.

תורה אור השלם

1. כִּי תִדֹּר נֶדֶר לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ וְהָיָה בְךָ חֵטְא: דברים כג כב

2. מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ נְדָבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ: דברים כג כד

הגהות הב"ח

(א) גמ' תיבעי ליה. נ"ב תוס' פי' כמו תיקו: **(ב)** רש"י ד"ה לנפקותא וכו' דלא גמר דיבורו דבעי מימר עלי לנפקותא: **(ג)** ד"ה דכתיב וכו' בפיך זו צדקה דכתיב ילא מפי לצדקה: **(ד)** ד"ה מנודה וד"ה ר' עקיבא נ"ב שייך למתניתין:

גליון הש"ס

גמ' יש יד לצדקה. קשה לי הא הר"ן לעיל ד"ה בעי ר"פ כתב הא דמיבעי בקידושין ולא ילפי במה מצינו מנדרים דדלמא נדרים חמירי דאפי' בדבורא בעלמא חיילא משא"כ בקידושין א"כ מאי מספקא ליה הכא בצדקה הא צדקה דמתפס בדיבור שפיר יש ללמוד מנדרים: בהר"ן ד"ה ולענין הלכה כו' דיש יד לצדקה. עי' בר"ן פ"ק דקידושין ד' רמ ע"ב: בהר"ן ד"ה מודה היה ר"ע. דידות נמי למלקות עי' לעיל ד' ד ע"ב בר"ן ד"ה מיתי כמה מליצו:

הגהות הגר"א

[א] גמ' הזמינו לבית המרחץ מהו) מא"מ (ועי' בהגר"א או"ח סי' פד ס"ק א'. והאמת יורה דרכו):

פירוש הרא"ש

מעמך זו לקט שכחה ופאה. דבכולהו כתיב את העני עמך: מאי והדין לנפקותא בעלמא. ושמא לית ליה זוזי אחריני: בפיך זו צדקה. ובפ"ק דר"ה (דף ו.) דרשינן מהכא בצדקה בל תאחר: יש יד לבית הכסא. מדרבנן קא בעי ומקרא דוהיה מחניך קדוש לא ידעינן אלא בית הכסא עצמו ומיבעיא ליה אי עבוד רבנן הרחקה לאסור גם יד בית הכסא: מתני' חוכך בזה להחמיר. כמו אדם שמוללין לו דבר ואינו פשוט לו להתירו גם טעם פשוט לאסור אינו יודע והוא חוכך בכפפיו ושותק ומתוך כך מבינין שהוא מחמיר בדבר ועושין לחומרא: גמ' ליתני ר"ע מחמיר. דמשמע דלא טעם להחמיר ביה ולעשותו יד גמור אבל חוכך להחמיר משמע דמספקא ליה: בנדינא ממך לכ"ע אסור. דמשמע מנודד אני ומובדל ממך והוי טפי ממרוחקני ממך דאיכא דשמואל והא דתנא לא תני לא כהדי ידות דמתני' איכא למימר תנא ושייר ועוד ידות טובא איכא דלא תנא: משמתנא לכולי עלמא שרי. דלשון שמתא הוא ולא יד לנדר אבל נדינא משמע נודר ולא לשון נדוי אי נמי בלשון המון עם בבבל היו קורין לנדוי דוקא שמתא ולא נדוי:

עין משפט נר מצוה

כה א מיי' פ"ח מהל' מתנות עניים הל' ב טוש"ע י"ד סימן רנח סעי' ב:

כו ב מיי' פ"ב מהלכות נדרים הל' טו טוש"ע א"ח סי' רעג סעי' א:

[ג מיי' שם הל' טו טוש"ע שם סעי' ה:]

כז ד ה מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה ג טוש"ע א"ח סי' פג סעי' ג:

מוסף רש"י

מעמך זה לקט שכחה ופאה. שכן חלקו של עני דכתיב ביה (שמות כב) את העני עמך (ר"ה ה.). בנדינא מינך. דהרי הוא כאילו אמר הריני נטול מעליך שלא אהנה מעלך ידים מוכיחות הן שזה רצה לומר (ראמ"ה בשמו). משמתנא מינך לכולי עלמא שרי. לאתפטויי מיניה שאין זה לשון איסור הנאה אלא לשון שמתא, ואע"פ שהוא מעין מנודה אני לך (שם). במאי פליגי. ר' עקיבא ורבנן במתניתין (שם).

תוספות

הפקר היינו צדקה. דמתם מפקיר בשביל שיזכו בה עניים ומפיק מ"מ הפקר הוי לעניים ולעשירים: ואם תמצא לומר דאין היקש למחצה. וא"ת שפיר קאמר דאין היקש למחצה ומאי מיבעיא ליה גבי צדקה י"ל דשאני הכא דסברא הוא שלא נעשה ההיקש אלא לענין בל תאחר הכתוב שם שהרי כמה דברים הכתובים באותו פסוק שחלוקים זה מזה בכמה ענינים ולא נכתב שם אלא לענין בל תאחר: יש יד לבית הכסא. ה"נ לא מספקא ליה דאורייתא אלא חומרא בעלמא מדרבנן מספקא ליה אם החמירו לענין לאסור כך לדבר ק"ש כיון דביה"כ [שאמרו] שאין בו טנופת (אי נמי) כיון דיש זימון כדמסיק אם כן תאסור ע"י דבור בעלמא כמו אינך הפקר וצדקה דמ"מ מדרבנן מיבעי ליה דהא לא איתקש: מכלל דיש זימון. כאן משמע דאפי' בדיבור בעלמא בעיא ליה דשמא יש זימון ובשבת מוכח דגם במעשה מבעיא [דשמא] אין זימון ומוקי התם בחדתי שבנאו לכך וכן האמת והבעיא הויא בין בדבור בין במעשה: הזמינו לבית הכסא הזמינו לבית המרחץ מהו. בשבת (פ"א דף י) פי' ה"ר ולי"מ למרחץ דקמייתי התם בעיא דרבינא הזמינו לבית הכסא וקאמר התם מאי לאו ה"ה למרחץ מיהו יש לישני דגרים ליה הכא אע"ג דרבינא לא הזכיר בבעיא רק בית הכסא כדמוכח בשבת מ"מ התלמוד הזכיר כאן המרחץ לפי מה דס"ד התם ה"ה למרחץ: תיבעי לך. פי' כמו תיקו ולשון נדרים משונה: מנודה אני לך. פי' ריצב"א דלשמואל דאמר גבי מודרני מופרשני דבעי שיאמר עמו שאני אוכל ה"ה הכא גבי מנודה אני לך דבעי שיאמר עמו שאיני אוכל לך דאל"כ אמרי' דלמא דלא קיימא בד' אמות דילך קאמר ליה כמו כי מרוחקני ממך דטפי משמע לישנא דמנודה מלישנא דמרוחקני ול"נ דא"כ שמואל היה לו להמתין לומר דבריו עד כאן והוה קאי אכולה מילתא דמתני' לכ"נ נר"י דהכא ודאי מודה שמואל דלא בעינן שאני אוכל לך דאין לספקו בהרחקת ד"א דלאמר ליה בלשון נידוי לפי שאין אדם רגיל להזכיר לשון נידוי על עצמו כשא"ל לחבירו לא אעמוד בד"א שלך לפי שגנאי הוא לו להזכיר לשון נידוי לעצמו אלא אומר בפירוש להרחיק ד"א ממנו והלכך כיון דאין לספק מנודה אני לך בהרחקת ד"א א"כ ודאי לשון נדר הוא ר"ל לשון נע ונד ומרוחק מהנאתו כדמסיק בגמרא שאינו לוקה: מודה ר"ע וכו'. דא"כ ליתני ר"ע מחמיר תימה תלמודא דדייק מאריכות הלשון דמילתיה דר"ע דקתני חוכך בזה להחמיר וע"ז הוא אומר שהיה די לומר ר"ע מחמיר ולישתוק מחוכך והיא גופה אין להקשות דמאי אין התלמוד מדקדק משינוי הל' לאסור להחמיר איכא למימר אין זה דיוק משינוי ל' כמו מאריכות הל': נדינא מנך כ"ע ל"פ דאסור. פי' משום דל' נע ונד הוא א"כ מועיל שפיר בלא שאני אוכל לך ושפיר הוי ידים מוכיחות טפי ממודרני ממך דאין לספקו בהרחקת ד"א משום דלשון נדינא לא משמע כלל ל' הרחקה אלא משמע שאני נע ונד מליהנות ממך: משמתנא כ"ע לא פליגי דשרי. דלשון קללה הוא כמו מקוללני ממך ואפילו את"ל שמנדה עצמו תלמידי כד' אמותיו מכ"מ איסור הנאה לא משמע: